

KRIPTOVALYUTALAR VA ULARNING IQTISODIYOTGA TA'SIRI**Xushvaqtov Jasur Shuhrat o'g'li****Termiz davlat universiteti Kompyuter va dasturing injiniring****kafedrası o'qituvchisi****Telefon: +998998761097****xushvaqtov.jasur@mail.ru****<https://doi.org/10.5281/zenodo.17318210>**

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada kriptovalyutalarning global moliya tizimidagi o'rni va ularning milliy iqtisodiyotga ta'siri tahlil qilingan. Tadqiqot davomida raqamli aktivlarning iqtisodiy o'sish, inflyatsiya, soliqqa tortish va moliyaviy barqarorlikka bo'lgan ta'sir mexanizmlari o'rganildi. Shuningdek, O'zbekiston misolida kriptovalyuta bozorini tartibga solish masalalari va amaldagi huquqiy bazaning ahamiyati yoritildi.

KALIT SO'ZLAR: kriptovalyuta, blokcheyn, raqamli iqtisodiyot, moliyaviy barqarorlik, investitsiya, inflyatsiya.

So'ngi yillarda raqamli texnologiyalarning tez sur'atlarda rivojlanishi natijasida dunyo iqtisodiyoti yangi bosqichga o'tmoqda. Ayniqsa, kriptovalyutalarning global moliyaviy tizimga kirib kelishi an'anaviy moliyaviy mexanizmlarga sezilarli o'zgarishlar kiritdi.

Iqtisodiyotning raqamli sektorini rivojlantirish borasida davlat tomonidan keng ko'lamli chora-tadbirlar ko'rilmoqda, elektron hujjat aylanishi tizimlari joriy etilmoqda, elektron to'lovlar rivojlantirilmoqda va elektron tijorat sohasidagi normativ-huquqiy baza takomillashtirilmoqda.

Axborot-texnologik platformalarda faoliyat ko'rsatadigan raqamli iqtisodiyot jadal rivojlanmoqda, bu esa shunday platformalarning yangi modellarini yaratish zaruratini taqozo etmoqda [1].

Kriptovalyutalar markazlashmagan tizim sifatida tezkor, shaffof va arzon to'lov imkoniyatlarini yaratadi [2]. Shu sababli, ularning milliy iqtisodiyotga ta'siri masalasi ilmiy tadqiqotlarda alohida e'tibor talab etmoqda.

O'zbekiston Respublikasi raqamli iqtisodiyotga o'tish jarayonida kriptovalyutalarni tartibga solish, ularni iqtisodiy faoliyatga integratsiya qilish hamda moliyaviy xavfsizlikni ta'minlash yo'nalishlarida faol siyosat yuritmoqda.

Kriptovalyuta — bu markaziy nazoratsiz, kriptografik algoritmlar asosida ishlovchi raqamli to'lov vositasidir [3]. U blokcheyn texnologiyasiga asoslanib, tranzaksiyalarni ochiq, lekin o'zgartirib bo'lmaydigan tarzda saqlaydi. Eng mashhur kriptovalyutalar qatoriga Bitcoin, Ethereum, Ripple, Tether kiradi.

Dunyo mamlakatlari kriptovalyutalarga turlicha yondashuvni qo'llamoqda. AQSh va Yevropa davlatlari ularni moliyaviy aktiv sifatida tan olib, soliqqa tortish tizimini shakllantirgan [4]. Xitoy esa ularni qat'iy cheklagan. Janubiy Koreya va Yaponiya esa kripto-savdoni qonuniylashtirish orqali yangi investitsiya imkoniyatlarini yaratgan.

Kriptovalyutalar iqtisodiyotda ikki tomonlama ta'sir ko'rsatadi. Ijobiy tomondan — u to'lov tizimlarini soddalashtiradi, xorijiy investitsiyalar oqimini oshiradi va yangi ish o'rinlarini yaratadi [4]. Salbiy jihatdan esa — valyuta kursining beqarorligi, spekulativ risklar va moliyaviy firibgarlik xavfi mavjud.

Moliyaviy barqarorlik nuqtayi nazaridan kriptovalyutalarning tezkor muomalasi pul-kredit siyosatini murakkablashtiradi, chunki u markaziy bank nazoratidan tashqarida bo'ladi. Shu sababli, ularni tartibga solish mexanizmlarini ishlab chiqish davlat siyosatining muhim vazifasiga aylanmoqda.

O'zbekistonda raqamli iqtisodiyot sohasida bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda. 2023-yilda "O'zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyotni va kripto-aktivlar aylanmasi

sohasini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi hujjat qabul qilindi [5]. Bu raqamli moliyaviy tizimni rivojlantirishda muhim qadam bo'ldi. Shu bilan birga, kriptovalyutalarni qonuniy muomalaga kiritish jarayonida soliqqa tortish, xavfsizlik va regulatsiya masalalarini aniqlashtirish zarur.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, kriptovalyutalar milliy iqtisodiyotda innovatsion imkoniyatlar yaratadi, biroq ularning nazoratsiz muomalasi moliyaviy barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli davlat tomonidan muvozanatli regulatsiya siyosatini ishlab chiqish, kripto-savodxonlikni oshirish va blokcheyn texnologiyalarini qonuniy asosda rivojlantirish zarur.

Kriptovalyutalar kelajak iqtisodiy tizimining ajralmas qismi sifatida, mamlakatlarning raqamli suverenitetini mustahkamlashda muhim o'rin tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-3832-son qarori, "O'zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyotni va kripto-aktivlar aylanmasi sohasini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida".
2. Tapscott D., Tapscott A. Blockchain Revolution. Penguin, 2016.
3. Satoshi Nakamoto. Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. 2008.
4. IMF (International Monetary Fund). Crypto Assets and Financial Stability. Washington, 2023.
5. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki materiallari, 2024.